

BAĞIMSIZLIKTAN GÜNÜMÜZE TUNUS'UN DEMOKRATİKLEŞME SERÜVENİ

Referans için: Öter, Elif Ebrar. "Bağımsızlıktan Günümüze Tunus'un Demokratikleşme Serüveni". İNSAMER Analiz. 18.07.2022.

 Analiz

Tunus'ta yaklaşık bir yıl önce, 25 Temmuz 2021 tarihinde, Cumhurbaşkanı Kays Said'in yayınladığı "Olağanüstü Kararlar" neticesinde 2020 yılı Eylül ayında göreve başlayan hükümet feshedildi. Cumhurbaşkanı Said yaptığı açıklamada "ülkenin içinden geçtiği olağanüstü koşullar" sebebiyle bu kararı aldığını ifade etti. Said, milletvekillerinin dokunulmazlığının askıya alındığını, yürütme yetkilerini devraldığını ve yeni başbakanı kendisinin atayacağını da belirtti. Said'in bu açıklaması ülkede ve dünyada farklı tepkilere yol açtı. Bazıları ülkenin içinde bulunduğu koşullara

dikkat çekerek alınan olağanüstü kararları haklı bulurken bazıları ise hükümetin bu şekilde feshedilmesini ve cumhurbaşkanının yürütme yetkilerini kendi inisiyatifine almasını darbe olarak nitelendirdi. Cumhurbaşkanı Said'in olağanüstü kararları, 2014 yılında yeniden yazılan Tunus Anayasası'nın birçok maddesini askıya aldığı için meclisteki en büyük parti konumundaki en-Nahda Hareketi, bu kararların Tunus halkının 2011 yılında, Yasemin Devrimi'yle elde ettiği demokratik kazanımlara ve devrime karşı alınmış kararlar olduğunu açıkladı. Nahda'nın bu açıklamalarına

karşın cumhurbaşkanının, anayasanın 80. maddesini yürürlüğe koyduğunu, dolayısıyla demokratik kazanımların tehdit altında olmadığını savunanlar da oldu. Bu tartışmalar sürerken Cumhurbaşkanı Said 13 Aralık 2021 tarihinde yaptığı açıklamada, 25 Temmuz 2022’de anayasa değişikliği referandumu ve 17 Aralık 2022’de erken genel seçim yapılacağını duyurdu. Anayasa değişikliği referandumu tarihinin yaklaştığı şu günlerde halkın bir kısmı ve muhalefet partileri referandum kararını protesto ediyor.

Uzun yıllar boyunca tek adam rejimiyle yönetilen Tunus’un Yasemin Devrimi’nin ardından başlayan demokrasi serüvenine bakıldığında sürecin geçmişte yaşanan tecrübelerle benzerlikleri dikkat çekiyor.

Bağımsızlık Süreci ve Burgiba

Birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Tunus, 16. yüzyılda Osmanlı topraklarına dâhil olmuştur. 8 Haziran 1883 tarihinde imzalanan Mersa Anlaşması’ndan sonra da resmen Fransa idaresine giren Tunus’ta bağımsızlık hareketleri 1920’lerde başlamış ve uzun bir mücadelenin ardından Tunus, 1956 yılında Fransa’dan bağımsızlığını kazanmıştır. Ülkenin bağımsızlık mücadelesinin baş aktörü Habib Burgiba olmuştur.

Çeşitli kaynaklarda “Tunus’un Atatürk’ü” veya “ikinci Atatürk” olarak anılan bağımsız Tunus’un ilk cumhurbaşkanı

Habib Burgiba, 3 Ağustos 1903’te sekiz çocuklu bir ailenin en küçüğü olarak dünyaya gelmiştir. Sorbonne’da hukuk ve siyaset bilimi eğitimi alan Burgiba, lise yıllarından itibaren ülkesinin bağımsızlık mücadelesiyle yakından ilgilenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından tüm dünyada önem kazanan milliyetçilik ve bağımsızlık konusu Tunuslular için de öncelikli mesele olmuştur. Özellikle Fransız sömürge idaresinin belirlediği hükümlere karşı geliştirilen muhalefet, bu yöndeki hareketliliği gözle görülür biçimde artırmıştır. Ortaokul ve lise yıllarını böyle bir ortamda geçiren Burgiba, üniversite eğitimi için Paris’e gitmiş ve burada hem Paris’i ve cumhuriyet idaresini yakından gözlemleme fırsatı bulmuş hem de Fransızlarla mücadelede kullanılacak yeni yöntemler geliştirmek için çalışmıştır. Sorbonne’da eğitim gördüğü süreçte Fransa’daki Tunuslu gençlerle bir araya gelerek Tunus’un bağımsızlık mücadelesi hakkında toplantılar düzenlemiştir. Ülkesine döndükten sonra aktif olarak siyasete giren Burgiba, Tunus’un bağımsızlık mücadelesinin sembolü olan Düstur Partisi’ne katılmıştır. Zamanla partide oluşan görüş ayrılıkları neticesinde, bir grup arkadaşıyla birlikte 1934 yılında Yeni Düstur Partisi’ni kurmuş ve mücadelesine sahada devam etme kararı alarak Tunus’u dolaşmaya başlamıştır. Bu süreçte dolaştığı şehirlerde

halkı örgütleyen Burgiba, Fransızların dikkatini çekmiş ve tehdit oluşturduğu gerekçesiyle tutuklanmıştır. 1936'da Halk Cephesi'nin yönetime gelmesiyle tüm suçlarından beraat ederek serbest kalmış ancak 1938'de tekrar tutuklanmıştır. 1943 yılında, İkinci Dünya Savaşı henüz devam ederken beraat eden Burgiba, hapisten çıktıktan sonra hem Arap ülkeleriyle hem de Batılı ülkelerle pek çok temasta bulunmuştur. Geçen süre zarfında politik görüşlerinin değişmesi, bir dönem itibar kaybına uğramasına sebep olsa da nihayetinde ülkesinin bağımsızlığı için çalışmakta karar kılan Burgiba, nihai söylemini bu yönde inşa etmiştir. 1 Haziran 1955'te, beyaz bir atın üzerinde Tunus'a giriş yapan Habib Burgiba, artık bağımsız Tunus halkını selamlıyordu.

Tunus, bağımsızlığın ilan edilmesinin ardından bir yıl kadar krallıkla yönetilmiştir. Bu bir yıllık süreçte Burgiba, ülke yönetiminde aktif rol almamıştır. Ancak 1957 yılında cumhuriyetin ilan edilmesiyle Tunus bağımsızlık hareketinin baş aktörü Habib Burgiba, Tunus'un ilk devlet başkanı olmuştur. 30 yıl kadar iktidarda kalan Burgiba, ülkeyi tek adam rejimiyle yönetmiştir. Burgiba'nın yönetime gelmesiyle birlikte ülkede hızlı bir reform süreci başlamıştır. "Arap olduğumuzu ve İslam medeniyetine kök saldığımızı unutamayız ama içinde bulunduğumuz devrin, 20. asrın ikinci yarısının gereklerini yerine getirmekten

de geri duramayız. Medeniyet yürüyüşüne dâhil olmak ve çağımızın derinliklerinde bir yer edinmek istiyoruz." diyen Burgiba, Tunus'ta siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda yenilikler yapmıştır. 1960'lara gelindiğinde sekülerleşme yolunda adımlar atan Burgiba, ramazan ayında oruç tutmanın çalışanların verimliliğini düşürdüğünü söyleyince, Tunus halkının tepkisini çekmiş ve geri adım atmak zorunda kalmıştır. Bundan sonra da Burgiba, politik yaklaşımındaki değişiklikler sebebiyle eleştirilmeye devam etmiştir. Uyguladığı ekonomik modelin Tunus halkı tarafından tepkiyle karşılanması, yüzlerce Tunuslunun hayatını kaybettiği "Kara Perşembe" olayları ve gittikçe artan ekonomik sorunlar Burgiba'yı iyiden iyiye çıkmaza sokmuştur. 1982 yılında verdiği çok partili hayata geçiş sözü de halkı tatmin etmeyince kaçınılmaz son gerçekleşmiş ve Ekim 1987'de başbakanlık görevine atadığı Zeynelabidin Bin Ali'nin aynı yılın kasım ayında gerçekleştirdiği darbeyle görevden alınmıştır.

Zeynelabidin Bin Ali ve Yasemin Devrimi'ne Giden Süreç

2011'de patlak veren Yasemin Devrimi'nin ardından ailesini de alarak Suudi Arabistan'a kaçan Zeynelabidin Bin Ali, Tunus'un devrik lideri olarak anılmaktadır. 1987 yılında Habib Burgiba tarafından başbakanlık görevine getirilene kadar çeşitli devlet kademelerinde bulunan Zeynelabidin Bin Ali, darbeyle

oturduğu cumhurbaşkanlığı makamında 23 yıl kalmıştır. 1987 yılında başbakan olarak göreve gelişinden hemen sonra Burgiba'nın akıl sağlığını kaybettiğini ileri sürerek "kansız bir darbe"ye imza atan Zeynelabidin Bin Ali'nin iktidarı, ne Tunus'un demokratikleşme sürecine katkıda bulunmuş ne de ülkenin ekonomik sorunlarına çözüm üretebilmiştir. İktidarının son yıllarında iyice kötüleşen ülke ekonomisi, halkı derinden etkilemeye başlamış, bu durum yönetime olan tepkinin daha da artmasına sebep olmuştur. Zeynelabidin Bin Ali'nin giderek polis devletine dönüştürdüğü Tunus'ta demokratikleşme adına hiçbir gelişme kaydedilmemiştir.

Tunus Cumhuriyeti'nin ikinci devlet başkanı Zeynelabidin Bin Ali'nin politikaları da tıpkı Burgiba döneminde olduğu gibi halkın talep ve ihtiyaçlarını dikkate almadan uygulanmıştır. Ekonomik yolsuzlukların ve gelir adaletsizliğinin giderek arttığı bu ortam, nihayetinde güçlü bir toplumsal tepkiye sebep olmuş ve Tunus halkı, 2011 yılında -bugün hâlen tam olarak elde edemediği- demokratik kazanımlar için meydanlara çıkmıştır.

Yasemin Devrimi

Bağımsızlıktan sonra uzun süreli iki iktidar tarafından yönetilen Tunus halkı, 2011 yılında üniversite mezunu işsiz bir gencin kendini yakmasıyla derinden sarsılmış ve bu olay âdeta ülkenin

gerçek bir demokrasiye kavuşması için yakılan bir meşale işlevi görmüştür.

17 Aralık 2010 tarihinde Sidi Buzid kentinde kendini ateşe veren Tunuslu Muhammed Buazizi, ülkesinde ve hatta tüm Ortadoğu'da bir devrimler silsilesinin fitilini ateşlemiştir. Tunus'ta daha sonra "Yasemin Devrimi" olarak isimlendirilecek ayaklanma, tüm dünyanın gözleri önünde başlamıştır. Devamında diğer Arap ülkelerini de etkileyecek olan devrimin çıkış noktası, Arap halklarının ekonomik olarak yaşadıkları sıkıntıların artık katlanılmaz boyutlara ulaşmış olmasıdır. Üniversite mezunu olan ve geçimini tezgâhtarlık yaparak sağlamaya çalışan Muhammed Buazizi, tezgâhına zabıtarlarca el konulması üzerine uğradığı haksızlıklara daha fazla dayanamayarak kendini ateşe vermiştir. Bu eylemin ardından ülkede büyük bir ayaklanma başlamış ve Tunus halkı demokratik hakların ve özgürlüklerin verilmesi talebiyle sokaklara dökülmüştür.

1957 yılında ilan edilen cumhuriyet Tunus'a demokrasiyi getirmemiş ve ülke uzun yıllar boyunca tek adam rejimiyle yönetilmiştir. 2011 yılına gelindiğinde sosyal ve ekonomik sorunlarla boğuşan Tunus halkı, demokrasi deneyimine doğru güçlü bir adım atarak protestolara başlamıştır. Zeynelabidin Bin Ali'nin olayların ardından Suudi Arabistan'a kaçmasını takip eden süreçte Tunus'ta yeni bir seçim yapılmış ve içinde en-Nahda'nın da bulunduğu bir koalisyon hükümeti

kurulmuştur. 2014 yılına kadar iktidarda kalan bu hükümet, önce muhaliflerden Demokrat Yurtseverler Partisi Genel Sekreteri Şükrü Belyd'in 6 Şubat 2013'te, ardından yine muhaliflerden Halk Cephesi Koalisyonu liderlerinden Muhammed el-Berahimi'nin 25 Temmuz 2013'te evlerinin önünde öldürülmeleri akabinde 23 Eylül 2013'te Nahda Hareketi'nin koalisyondan çekilmesinden kısa bir süre sonra düşmüştür. Muhaliflere yönelik bu suikastlar halkın yoğun protestolarına sebep olmuştur.

Ocak 2014'te yeni anayasanın kabul edilmesiyle yapılan seçimlerde Tunus halkı ilk defa cumhurbaşkanını seçmiş ve Nida Tunus Partisi'nin kurucusu El-Baci Kaid es-Sibsi Tunus'un demokratik yollarla seçilen ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Sibsi'nin cumhurbaşkanlığı sırasında Tunus, 2015-2016 yıllarında, terör saldırılarıyla gündeme gelmiştir. DAESH'in üstlendiği birçok saldırının gerçekleştiği bu dönemde, turizm ülkesi olan Tunus'ta yerli ve yabancı çok sayıda kişi hayatını kaybetmiştir. Terör saldırılarının ardından Cumhurbaşkanı Sibsi yeni bir koalisyon hükümeti kurmuş fakat bu değişikliğin de ülkedeki gidişata herhangi bir olumlu katkısı olmamıştır. Bu süreçte Tunus, siyasi ve ekonomik krizlerle baş etmeye çalışırken Cumhurbaşkanı Sibsi 2019'da görevi başında vefat etmiştir.

Aynı yıl yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oyların %72,71'ini alan

Kays Said Tunus'un yeni cumhurbaşkanı olmuştur. Hâlen bu görevde bulunan Said, 25 Temmuz 2021'de Başbakan Meşişi'yi görevden almasıyla gündeme gelmiştir. Cumhurbaşkanı Said, her ne kadar bu durumun bir darbe olmadığını ifade etse de mecliste en büyük parti konumunda olan Nahda Hareketi bu görevden almanın bir darbe olduğunu savunmaktadır.

Tunus halkı Arap Baharı'nın da fitilini ateşleyen ekonomik ve sosyal problemlerle mücadele ederken, 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan covid-19 pandemisi, Tunus'ta da ziyadesiyle etkili olmuştur. İnsanlar bir yandan çözülemeyen ekonomik sıkıntılarla başa çıkmaya çalışırken bir yandan da covid-19'un beraberinde getirdiği yeni yaptırımlara ayak uydurmak durumunda kalmıştır. Ekonomisi büyük oranda turizme bağlı olan Tunus için pandemi dönemi çok büyük ekonomik kayıplara yol açmıştır. Bir tarafta covid-19 konusunda yeterli tedbir alınmadığı şikâyetleri, diğer tarafta pandemi süreciyle etkisini daha da fazla hissettiren ekonomik istikrarsızlık halkın iktidara yönelik eleştiri ve itirazlarını artırmıştır.

2011'de gerçekleşen devrimden itibaren ülkede siyasi ve ekonomik istikrar sağlanamadığı görüşü, halkın büyük çoğunluğunca paylaşılmaktadır. Cumhurbaşkanı Said'in Başbakan el-Meşişi'yi görevden almasını Tunusluların bir bölümü darbe olarak nitelendirirken

bir bölümü ise devam eden ekonomik istikrarsızlık sebebiyle desteklemiştir. Cumhurbaşkanı Said, Meşişi'nin ardından başbakanlık görevine Necla Buden Ramazan'ı atamıştır. Tunus'taki Kartaca Sarayı'nda düzenlenen yemin töreniyle göreve başlayan Necla Buden Ramazan, Arap dünyasının ve Tunus'un ilk kadın başbakanı olmuştur. Aynı zamanda akademisyen olan Buden Ramazan, son olarak Yüksek Öğretim Bakanlığı'nda çalışmıştır.

Cumhurbaşkanı Said, Necla Buden Ramazan'ı başbakan olarak atadıktan bir süre sonra, 25 Temmuz 2022'de anayasa değişikliği için referandum düzenleneceğini ve ardından 17 Aralık 2022'de erken seçime gidileceğini açıklamıştır.

Referandum sürecine girilen şu günlerde Tunus'ta çok sayıda protesto yapılmaktadır. Tunus Anayasası'nın 80. maddesini dayanak göstererek tüm yetkiyi kendisinde toplayan Said, muhalefet

partilerince ülkede tekrar diktatörlük kurmakla itham edilmektedir. Bu arada anayasa değişikliği referandumu ile 2014 anayasasının 1. maddesi olan "Tunus'un dini İslam'dır" ibaresinin anayasadan çıkarılacağı iddiaları da gündemi meşgul etmektedir. Muhalefet partileri Tunus'u bir bilinmeze sürükleyecek her hamlenin karşısında olacaklarını ve referandumda hayır oyu kullanacaklarını açıklamıştır. Muhalefetin bu tutumuna karşın Tunus halkının bir bölümü sorunların çözümünde ilerleme kaydedemeyen hükümete olan güvenini kaybettiğinden, Cumhurbaşkanı Said'in başlattığı süreci desteklemektedir.

Nihayetinde Tunus'un demokratikleşme yönünde attığı adımlar, ülkenin ve dünyanın içinde bulunduğu koşullarla şekillenirken Cumhurbaşkanı Said'in devrimle beraber sağlanan demokratik kazanımları askıya alan politikalarının ülkeyi nasıl bir noktaya taşıyacağı merakla takip edilmektedir.

KAYNAKÇA

Candan, Rabia Öter. (2018). Arap Baharı Sürecinde Toplumsal ve Siyasal Bir Dinamik Olarak Kadınlar, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi).

<https://www.gzt.com/mecra/modern-tunusun-kurucusu-habib-burgiba-3548866>

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yasemin-devriminin-11-yilinda-tunusun-demokrasi-deneyimi-zorlu-surecten-geciyor/2449828>

<https://www.independentturkish.com/node/392251/dünya/tunusun-diktatörlük-ve-demokrasi-arasındaki-zorlu-tarihi>

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60925838>

<https://www.trthaber.com/haber/dunya/tunusta-muhalefet-partilerinden-yeni-anayasa-referandumuna-tepki-687692.html>

<https://www.setav.org/5-soru-tunusta-siyasete-yonelik-darbe-ne-anlama-geliyor/>

<https://omny.fm/shows/the-take/are-tunisians-ready-for-a-constitutional-referendu>

<https://www.aljazeera.com/news/2022/5/23/tunisia-union-calls-for-strike-rejects-president-dialogue-move>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/tunus>